

Hagyományteremtő szándékkal indította útjára 2003 telén a Szépművészeti Múzeum Antik Gyűjteménye „Az évszak műtárgya” kamarakiállítás-sorozatát. A sorozat fő célja, hogy rendszeresen a közönség elé tárja a Gyűjteményben folyó munka eredményeit: egy-egy újonnan megszerzett, illetve restaurált művet, vagy olyanokat, amelyekről új és bemutatásra érdemes tudományos eredmények születtek.

A szobor három-négy év körüli kisfiút ábrázol, természetes életnagyságban (magassága 102 cm). A gyermek Anéhány állati bokacsontot, görög nevén *astragalost* tart a bal kezében, és a melléhez szorítja őket. Testsúlya a jobb lábára nehezedik, a balt kissé oldalra helyezi. Fejét, tekintetét jobbra fordítja. Közelebbről megnézve jól látszik, hogy a szobrot különböző elemekből állították össze: egy antik torzóból, egy eredetileg nem hozzá tartozó, de szintén ókori fejből, vala-

Kisfiú *astragalossal*

mint posztantik kiegészítésekből, mint a talapzat és a támasztékul szolgáló fatörzs.

A darab Melchior de Polignac francia érsek gyűjteményében tűnik fel először. Polignac 1724–1731 között XV. Lajos francia király követeként Rómában tartózkodott, és nagyszabású antik gyűjteményt hozott létre. Maga is végeztetett ásatásokat, hogy antik márványokhoz jusson, más darabjait pedig a római műkereskedelemből vásárolta. Valószínű tehát, hogy a szobor Rómában vagy a környékén került elő, majd az egyik helybéli szobrászműhelyben restaurálták. Miután hazatért, az érsek Párizsba szállította a gyűjteményét, majd 1734-től a palotájában állította ki. A budapesti szobor már szerepel a gyűjtemény 1738-as leltárában „csontocskákat tartó kisfiú” néven. Polignac halála után a teljes kollekciót II. Frigyes porosz király szerezte meg, így az *astragalos*os fiú is a charlottenburgi kastélyba került. 1830-ban átszállították az újonnan megnyíló királyi múzeumba (ma Altes Museum). Ekkor került a talapzatára a porcelán leltári jelzet; a rajta lévő szám (120) a berlini múzeum legkorábbi katalógusának számozását követi. Az első világháború után, 1922-ben műkereskedelemből adták a darabot. Nem tudni, hogyan jutott a szobor Magyarországra, amíg végül, 1973-ban Fogarasi Béla hagyatékából a Szépművészeti Múzeumba nem került.

A darab értelmezése a 19. század eleje óta foglalkoztatja a kutatókat. Konrad Lewezow berlini műtörténész 1820-ban közzétett írásában a szobrot Amor ábrázolásaként határozta meg. Feltevése szerint a mű olyan kompozíció része volt, ahol Amor egy másik isteni gyermekkel, Ganymédezzel alkotott párt, s a szoborcsoport az *astragalossal* játszó kisfiúk vitáját ábrázolta volna. Több helyütt, például Apollónios Rhodios *Argonautika* című művében fennmaradt a történet, hogy játék közben a ravasz Amor elvette társa játékszerét. Ezt az értelmezést azonban még a 19. században elvetették. Hiszen semmi nem utal arra, hogy a szobor valóban Amort ábrázolná: szárnyak nincs nyoma, az isten további attribútumai is hiányoznak, és az sem igazolható, hogy a darab valóban szoborcsoport része lett volna. A római író, Plinius megemlíti ugyan, hogy Polykleitos egyik műve *astragalossal* játszó kisfiúkat (*Astragalizontes*) ábrázolt, ám a mű valószínűleg halandó gyermekeket ábrázolt, ráadásul nem is rekonstruálható.

A budapesti gyerekszobor értelmezéséhez az eredeti és a restaurált részek szétválasztásából kell kiindulni. Ókori a bal

comb és a térd nagy része, valamint a bal kar; posztantik kiegészítés viszont a jobb láb (a csípőig), a jobb kar (a vállig) és a támasztékul szolgáló fatörzs. Előzetes vizsgálatok szerint az eredeti szobor kis-ázsiai (törökországi) márványból készült, a pótlások viszont itálieiból. A puha fiútest élethű mintázása, az *astragalos* a mellhez szorító kéz határozott mozdulata ügyesen fejezi ki a kisgyermek életkorát, csakúgy, mint az a mód, ahogyan eredetileg állhatott. Ha ugyanis a budapesti szobrot a vele azonos típusba tartozó vatikánival hasonlítjuk össze (Museo Chiaramonti, 338/XXXVIII 19), rekonstruálhatóvá válik a Polignac-szobor eredeti lábtartása: a kisfiú a mainál szélesebb terpeszben állt, mindkét talpával a földön, a még bizonytalanul álló kisgyerekek módjára. Ezt a megoldást váltotta fel a 18. századi restaurálás a testsúlyt tartó jobb és a pihenő bal láb pontos megkülönböztetésével. A kissé fölfont jobb váll tanúsága szerint az eredeti jobb kar megfeszült, s vagy a szobortámasztékra nehezedett, vagy be volt hajlítva. A fej valószínűleg balra fordult.

A szobron ma látható fej ókori, de eredetileg nem tartozott a torzóhoz. Nincs közös törésfelületük, a két részt márvány betét kapcsolja egymáshoz. Mégis, a két ókori mű jól illik egymáshoz, méretét és a márvány fajtáját tekintve is. Ez a kiegészítést végző 18. századi szobrász ügyességét és beleérző képességét dicséri.

A fej értelmezésénél az a fő kérdés, hogy vajon halandó kisfiút, vagy gyermekistent ábrázol-e. Ritka változatba tartozik, közvetlen párhuzama egyelőre nem ismert. Csupán néhány egyénített arcvonás jelzi, hogy portréről lehet szó. Az arc általános arányain túl ilyen a kicsiny, aszimmetrikus szempár, a vastag szemhéj és a lágyan mintázott száj. A frizura vastag és tarkóig érő tincsei szintén eltérnek a szokásostól. A görög-római korban a kisgyerekek általában hosszú, egyenes haját viseltek, és így ábrázolták őket a portrékon is, bár néhány darabon homlokba lógó, a füleket és a tarkót is eltakaró fürtöket találni. Ugyancsak ritka képelem a hátul megkötött homlok-szalag, győztes atléták jellemző attribútuma (lelógó végei jól látszanak a tarkón). A görög gyerekszobrokon ugyanis olykor csupán egyszerű gyapjúszalagot találni, vagy éppen isteni-királyi asszociációkat felidéző fejdíszeket: koszorút, pántot, diadémot.

Mindezt összegezve a fej egy valaha élt kisfiú erősen idealizált portréjának tekinthető, és nem pedig egy gyermekisten (Amor, Mercurius vagy a kis Hercules) ábrázolásának. A két szféra együttes jelenléte mégsem véletlen: gyakorta mintáztak meg halandó gyermekeket úgy, hogy ábrázolásmódjuk valamely istenéhez hasonlítson, az ő tulajdonságaikkal ruházva fel az elhunytat.

A fej néhány stilisztikai vonása keltező értékű. A vastag szemhéj, a kicsiny szem, valamint az inkább vésővel, mintsem futófúróval készült tincsek mintázása a Flavius-korra jellemző. A fej tehát a Kr. u. 1. század utolsó negyedében készülhetett. Készítője görög zsánerszobrok mintáját követte.

A gyermek kezében tartott csontocskák a görög és római gyerekek kedvenc játékszerei közé tartoztak. Ügyességi és szerencsejátékokat egyaránt játszhattak velük. *Astragalos*nak főleg birkák bokacsontjait használták. Földobták őket, és vagy az

számított, hogy melyik oldalukra esnek (mint a dobókockánál), vagy a kézfejen kellett elkapni őket. Szöveges források tanúsítják az *astragalos* erotikus aspektusát: a játékot Erósszal, vagy Erósért is játszhatták. Az *astragalos* szerelmi ajándéknak és sírmellékletnek is alkalmas volt, amint ezt fémből, márványból, agyagból és elefántcsontból készült darabok mutatják. Számos példa igazolja, hogy gyermeksírokra gyakran állítottak olyan emlékművet, ami a halottat kedvenc játékával, állatával örökítette meg. Ám az *astragalos* nem csupán játékszer volt – a végzet kiszámíthatatlan voltára is utalt.

A budapesti szobor valószínűleg halott kisfiú síremléke volt. Az eredetileg hozzá tartozó fej az elhunyt portréja lehetett, a most látható és eredetileg szintén síremlékről származó portréhoz hasonló. Egy halott kisfiú emlékműve, az *astragalos* révén a remélt, de soha el nem ért sikereinek játékos kifejezésével.

Astrid Dostert

Az Évszak műtárgya – 2010. nyár
Szépművészeti Múzeum
Reneszánsz Csarnok
2010. június 15. – 2010. augusztus 29.
A fényképeket Mátyus László készítette

Ferenczi Attila

Vergilius harmadik évezrede

Steiger Kornél

Tanulmányok az antik görög filozófiáról

GONDOLAT

www.gondolatkido.hu

Electa